

زاد روز مصدق: چرا ۲۶ خرداد؟

پیرامون تاریخ دقیق تولد مصدق زیاد بحث شده است، چه در طول زندگی پر تشیب و فرازش و چه پس از درگذشت او در سال ۱۳۴۵ خورشیدی. مجلس اول پس از انقلاب مشروطیت نمایندگی او را از اصفهان نپذیرفت زیرا هنوز سی سال نداشت و به همین علت ورودش به مجلس در شعبه مأمور رسیدگی به اعتبارنامه‌ها مورد اعتراض قرار گرفت، به گفته خودش در کتاب «خاطرات و تألمات»، «میرزا جوادخان مؤتمن الممالک نماینده کرمان و عضو شعبه [رسیدگی به اعتبار نامه‌ها] که تاریخ وفات مرحوم مرتضی قلی خان وکیل الملک والی کرمان و شوهر اول مادرم را می‌دانست، چنین استدلال نمود اگر مادرم بلافاصله پس از ۴ ماه و ده روز عده قانونی با پدرم ازدواج کرده بود و من هم نه ماه بعد از آن متولد شده بودم باز سی سال نداشتیم». این اعتراض که در آن دوره به ضرر مصدق بود در دوره شانزدهم تقنینیه به سودش تمام شد. به گفته خودش در همان کتاب، علت این بود هنگامی که «... احتیاج به گذرنامه داشتیم که طبق تصویبنامه هیأت وزیران گذرنامه به کسانی داده می‌شد که دارای سجل احوال باشند، نظر به این که سال ولادتم در پشت قرآنی نوشته شده بود که در دست نبود آن را بدون تحقیق و تشخیص سال قمری با شمسی در کلانتری ۳ تهران نوشتم (۱۲۵۸ شمسی) که شناسنامه صادر شد و موقع انتخابات دوره ۱۶ تقنینیه طبق آن شناسنامه، سالم از هفتاد تجاوز می‌کرد. این بود که عکس سنگ قبر مرحوم وکیل الملک کرمانی را که تاریخ وفاتش با تمام حروف روی آن منقور است از نجف خواستم و آن را به وزارت کشور فرستادم و با همان دلیل ... ثابت کردم که سالم از هفتاد کمتر است که مورد تصدیق انجمن مرکزی انتخابات قرار گرفت و اعتبارنامه‌ام را صادر کرد».

آن چه معلوم است، مصدق روز ۲۹ رجب ۱۲۹۹ قمری به دنیا آمد که منطبق است با ۲۶ خرداد ۱۲۶۱ شمسی و ۱۶ ژوئن ۱۸۸۲ میلادی. در آن زمان ثبت احوال دولتی و شناسنامه همان‌طور که خودش هم اشاره کرده است، وجود نداشت و چنان که رسم بود، پدرش میرزا هدایت وزیر دفتر، ولادت کوچک‌ترین و آخرین پسر خود را پشت قرآن به ثبت رساند و آن را به همسر خود ملکتاج خانم فیروز ملقب به نجم السلطنه سپرد. این قرآن را بعدها نزد جد عالیقدرم در احمدآباد دیدم که از غارت و دستبرد کودتاچیان ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به خانه شماره ۱۰۹ خیابان کاخ در تهران، خانه قدیمی ایشان، مصون مانده بود. پس از درگذشت (۱۴ اسفند ۱۳۴۵)، قرار بر این شد که خانه و آخرین زندان مصدق در احمدآباد که اتاق اصلی طبقه تحتانی آن اکنون دیگر آرامگاهش شده بود، به همان شکل اصلی بدون هیچ تغییری، حفظ و نگهداری شود. رسیدگی به امور این مسوزة کوچک و ساده خانوادگی به نگارنده واگذار شد. تا مرداد ۱۳۵۸ که قادر به رفت و آمد علنی بودم و برای آخرین بار به احمدآباد سر زدم، قرآن مذکور هنوز در همان جا در اتاق کار مصدق قرار داشت.

قبل از انقلاب مشروطیت، با آن که امور دیوانی و سال مالی دفاتر دستورالعمل و ثبت احکام و فرامین و جمع و خرج ایالات و ولایات - براساس سال شمار خورشیدی محاسبه می‌شد، و مردم ایران نیز سال نو را با نوروز شروع می‌کردند، تا مدتی پس از مشروطیت وقایع با تقویم قمری به ثبت می‌رسید. در سال ۱۳۰۴ شمسی مجلس شورای ملی به تقویم خورشیدی نظم بهتری داد و آن

را اصلاح کرد و نامهای ایرانی ماههای خورشیدی را که متروک شده بود به جای خود گذاشت. چاپخانه مجلس نیز، پس از این اصلاحات، مبادرت به انتشار یک تقویم برای محاسبه و انطباق تاریخ قمری با هجری شمسی و میلادی نمود که به «تقویم صد ساله» معروف شد.

دکتر مصدق با استفاده از همین تقویم صد ساله که یک جلد آن در میان کتابهایش در احمدآباد دیده می‌شد، تاریخ تولد خود را از قمری به هجری شمسی و میلادی تبدیل کرده و ۲۹ رجب ۱۲۹۹ را با ۲۰ مه ۱۸۸۲ و ۲۹ اردیبهشت ۱۲۶۱ منطبق دانسته است. و این محاسبه را در سال ۱۳۴۴ به خط خود به صورت یک جدول مکتوب کرده و در جواب یکی از علاقمندان فرستاده است. در این محاسبه یک سهو اساسی وجود دارد که اولین بار در سال ۱۳۵۸ یا ۱۳۵۹، آقای کریم امامی متوجه آن شد و محاسبه جدیدی را که از هر جهت صحیح بود در یکی از نشریات منعکس کرد. آقای ایرج افشار، ویراستار کتاب «تقریرات مصدق در زندان» نیز در این کتاب به کشف آقای امامی اشاره کرده و نوشته است که با مراجعه مجدد به جداول تطبیق سنوات معلوم شد که ۲۹ رجب ۱۲۹۹ قمری مطابق است با ۱۶ ژوئن ۱۸۸۲ میلادی و ۲۶ خرداد ۱۲۶۱ شمسی. بر همین اساس نیز کتاب مزبور به مناسبت ۲۶ خرداد سالروز تولد مصدق منتشر شده است.

این محاسبه از هر جهت دقیق است و با محاسبه‌یی که برای اطمینان بیشتر با استفاده از جدول ضمیمه فرهنگ انگلیسی - فارسی تألیف آ. ان. والستون که در سال ۱۸۸۲ در هند منتشر شده است کرده‌ام، تطبیق می‌کند. در همین زمینه نیز آقای دکتر ناصر پاکدامن در مقاله‌ای تحت عنوان «درباره سه زاد روز» (نیما یوشیج، کسروی، مصدق)، ۲۹ رجب ۱۲۹۹ قمری را برای اولین بار روز جمعه دانسته است که بنا بر نوشته ایشان مطابق است با ۲۷ جوزا/ خرداد ۱۲۶۱ شمسی (یونتیل یا سال اسب) و ۱۶ ژوئن ۱۸۸۲ میلادی. در صورتی که ۱۶ ژوئن مطابق با ۲۶ خرداد است و نه ۲۷ خرداد. ایشان البته با مراجعه به «تقویم یک صد و پنجاه ساله تطبیقی» احمد نجم‌آبادی که مرجعی است مطمئن، محاسبه کرده‌اند که «اساس کار خود را بر تقویمهای منتشر شده در هر سال گذاشته است و در نتیجه و علی القاعده، سال و ماه و روزی را به دست می‌دهد که هر ساله و هر روز مردمان زندگی کرده‌اند». اما با دقت بیشتر برای حل این معما بر نگارنده معلوم شد که این تقویم مربوط به قبل از اصلاح تقویم در سال ۱۳۰۴ است. زیرا قبل از اصلاح تقویم خورشیدی تعداد روزهای سه ماه اول سال شمسی یا شمارش امروزی به شرح زیر فرق داشته است:

حمل (فروردین) ۳۰ روز به جای ۳۱ روز؛ ثور (اردیبهشت) همان ۳۱ روز؛ جوزا (خرداد) ۳۲ روز به جای ۳۱ روز بوده است.

به این ترتیب از اول برج حمل تا ۲۷ جوزا ($30+31+27=88$) بر طبق شمارش قبلی ۸۸ روز است و از یکمین روز فروردین (حمل سابق) تا ۲۶ خرداد بر طبق تقویم اصلاحی ($31+31+26=88$) نیز همان ۸۸ روز می‌شود. پس ۲۶ خرداد ماه مطابق تقویم اصلاحی رایج امروز، همان ۲۷ جوزای تقویم قبل از اصلاحات سال ۱۳۰۴ است. نتیجه این که تاریخ دقیق تولد مصدق مطابق تقویم رسمی رایج امروز ایران، روز جمعه ۲۶ خرداد ماه (مطابق با ۲۷ جوزای تقویم اصلاح نشده) در سال ۱۲۶۱ خورشیدی است.

هدایت متین دفتري